

ԱՊՐԻԼՅԱՆ ՔԱՌՕՐՅԱ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԶԼՄ-ՆԵՐՈՒՄ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՏԵՂԵԿՈՒՅԹԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ջեյնայյան Ն. Ա. (ՀՀ ՊԿԱ, Երևան, Հայաստան)

nanezelyan@gmail.com

Հոգեբանական օպերացիաների ոլորտում կան հաղորդումներին ներկայացվող մի շարք պահանջներ: ԶԼՄ-ների կողմից դրանց կիրառության մարտավարությունների ուսումնասիրության նպատակով իրականացրել ենք լրատվական կայքերում ներկայացված տեղեկույթի բովանդակային վերլուծություն: Մենք վերլուծել ենք հայկական և արբեջանական որոշ կայքերում Ապրիլյան քառօրյա պատերազմի ընթացքում ներկայացված տեղեկույթը: Հոդվածում ներկայացված են հետազոտության արդյունքերը, կիրառված մանիպուլիատիվ տեխնիկաների վերլուծության արդյունքները:

Հանգուցային բառեր: *բովանդակային վերլուծություն, Ապրիլյան պատերազմ, հոգեբանական ազդեցության մեխանիզմներ:*

Տեղեկության ներգործության հնարների մեծ մասը թեև նոր չէ, սակայն ներկայումս դրանց արդյունավետությունը կտրուկ աճել է, ինչը մասնագետները բացատրում են կապակցված աշխարհի ձևավորմամբ: Հոգեբանական պատերազմի եղանակներից մեկը ԶԼՄ-ների կիրառությամբ կատարվող քարոզչությունը և ագիտացիան են: Այս կամ այն հանրության դիրքորոշումներն էապես կախված են առկա տեղեկատվական դաշտի բովանդակությունից, որն էլ ձևավորում են ԶԼՄ-ները՝ կիրառելով բազմաբնույթ մեթոդներ: ԶԼՄ-ում ներկայացված իրադաժություններն անմիջապես դառնում են հանրային քննարկումների, այն է՝ մարդկանց մտածողության առարկան [2]:

Վ. Մարգարյանն իրավացիորեն նշում է, որ մարդու գիտակցության վրա կանոնավոր կերպով կատարվող նպատակաուղղված ներգործությունը կարող է հանգեցնել այդ մարդու աշխարհայացքային կողմնորոշումների, նրա հոգևոր արժեքների էական փոփոխման, ինչը վերջին հաշվով ազդեցություն կգործի նաև նրա վարքային և հուզական կողմնորոշումների վրա [3]: Հանրային քննարկումներից ելնելով՝ առանձին անհատներ փորձում են տեղավորվել ընդհանուր թեմատիկ շրջանակներում, «ապրել» գլոբալ իրադարձություններով, այսինքն՝ սկսում է աշխատել «Մենք կարևորում են այն, ինչ կարևորում է մեդիան» սկզբունքը [6]:

Համաձայն տեղեկատվության ոլորտի մասնագետ Մ. Մք Լուիանի՝ «Հաղորդագրությունն է մեդիան», որովհետև այն ձևավորում և վերահսկում է մարդու զուգորդությունները և գործողությունները [7], ինչը բնութագրում է

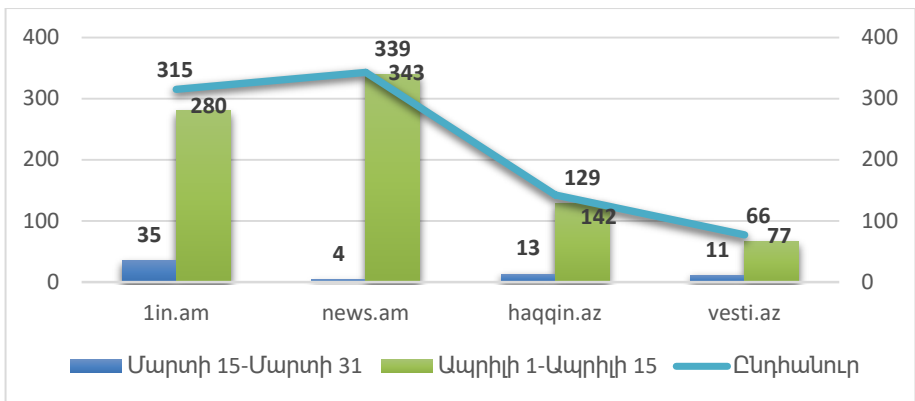
հասարակության և իրականության միջև կապի միջնորդավորվածությունը: ՄքԼուիանը գրում է, որ եթե նշանավոր հույն մտածող Արքիմեդը երբևէ ասել է. «Տվեք ինձ հենման կետ, և ես կշրջեմ երկիրը», ապա այսօր նա կասեր. «Ես կկանգնեմ ձեր աչքերի, ձեր ականջների, ձեր նյարդերի և ձեր ուղեղի վրա, և աշխարհը կպտտվի այն տեմպով, որը ես կընտրեմ» [7]:

Այսպիսով, վերլուծության ենթարկելով Լեոնային Ղարաբաղում 1994 թվականի հրադադարի պայմանագրի ստորագրումից հետո ամենամասշտաբային ռազմական գործողությունները՝ կարևոր է հասկանալ երկրի լրատվական հարթակների կողմից կոնֆլիկտը լուսաբանելու համար կիրառվող մարտավարությունները, հասարակության շրջանում իրադարձությունների ընկալումը ուսումնասիրելու համար: Հետազոտության նպատակն է՝ ուսումնասիրել Ապրիլյան քառօրյա պատերազմի ընթացքում մեդիա ծածկույթում ներկայացված հոդվածներում կիրառվող հոգեբանական ազդեցության մեխանիզմները: Բովանդակային վերլուծության համար նախանշվել է 2016 թ. մարտի 15-ից ապրիլի 15-ն ընկած ժամանակահատվածը: Առանձնացվել են 4 լրատվական կայք. 2 հայկական, 2 ադրբեջանական: Կայքերի ընտրությունը կատարվել է ըստ այցելությունների վրա հիմնված վարկանիշի: Կայքերի ընտրության համար հիմք ենք ընդունել similarweb.com [8] կայքի տվյալները: Կայքում ներկայացված են գլոբալ ցանցի վարկանիշային և վիճակագրական անկախ և հավաստի տվյալներ աշխարհի ավելի քան ութսուն միլիոն կայքերի այցելությունների վերաբերյալ: Ներկայացված կայքը համացանցային տիրույթի վերլուծության միակ հավաստի աղբյուրն է: Այսպիսով, բովանդակային վերլուծության են ենթարկվել այն կայքերը, որոնք ունեն նշված երկրում այցելությունների բարձր ցուցանիշ և հակամարտող երկրից այցելություններ: Ադրբեջանական կայքերից վերլուծության համար ընտրվել են haqqin.az (այցելությունների տոկոսը Հայաստանից՝ 11.64%) և vesti.az (5.12%) լրատվական կայքերը: Հայկական կայքերից բովանդակային վերլուծության են ենթարկվել news.am (այցելությունների տոկոսը Ադրբեջանից 1.81%) և 1in.am (2.33%) կայքերը:

Բովանդակային վերլուծության համար ընտրված ժամանակահատվածը բաժանել ենք երկու մասի՝ նախքան Ապրիլյան քառօրյա պատերազմը 15 օր և պատերազմական գործողությունների սկզբից 15 օր ընկած միջակայքերը, ինչը նպատակ էր հետապնդում վերլուծել լրատվական դաշտում ակտիվությունն արտակարգ իրավիճակների ընթացքում և համեմատել տվյալները հարաբերական խաղաղության պայմաններում ստացված նույն ցուցանիշների հետ: Այդ ցուցանիշները հնարավորություն են տալիս դուրս բերել ժամանակագրական օրինաչափություն հոգեբանական օպերացիաների և իրական պատերազմական գործողությունների ծագման միջև:

Կատարված հետազոտության արդյունքները ցույց են տալիս, որ նախքան պատերազմական գործողությունները Ղարաբաղյան հակամարտությանը և

տարածաշրջանին առնչվող լուրերը քանակական առումով զգալիորեն զիջում են պատերազմական գործողությունները սկսվելուց հետո ներկայացված լուրերին: Մարտի 15-31-ն ընկած ժամանակահատվածում մեր կողմից ընտրված հայկական լրատվական կայքերում ներկայացված են տարածաշրջանի վերաբերյալ 39, իսկ ադրբեջանական մամուլում՝ 24 հոդված: Համեմատության համար ներկայացնենք ապրիլի 1-15-ն ընկած ժամանակահատվածի համար նույն ցուցանիշները. մեր կողմից ուսումնասիրության ենթարկված հայկական լրատվական կայքերում՝ 619 հոդված, ադրբեջանական կայքերում՝ 196 հոդված: Այս ցուցանիշները ցույց են տալիս հայկական լրատվական դաշտի բաց լինելը՝ ադրբեջանական կայքերի համեմատությամբ:

Հիստորգրամ 1. Բովանդակային վերլուծության ենթարկված հոդվածների քանակական վերլուծություն

Մեր կողմից իրականացվել է վերլուծության ենթարկված հոդվածների սենտիմենտային վերլուծություն՝ հիմնվելով բառերի կոնոտացիայի վրա, ինչը ներկայացնում է հոդվածների հուզականության բաղադրիչը. դրական, չեզոք և բացասական: Կոնոտացիան այն զգացողությունն է, որը բառն առաջացնում է անձի մոտ՝ իր իրական, նախնական նշանակությանը զուգահեռ: Կոնկրետ կոնոտացիան հաստատվում է կոնտեքստին համապատասխան: Բովանդակային վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ թե՛ հայկական, թե՛ ադրբեջանական կայքերում գերակշռում են բացասական երանգավորում ունեցող հոդվածները:

Իրականության մասին պատկերացումների ձևավորումն էապես կախված է մատուցման եղանակներից: Ֆրեիմների (շրջանակների) միջոցով ավելի հեշտ է հասարակության գիտակցությունը կենտրոնացնել կոնկրետ իրադարձության կամ դրա որոշակի ասպեկտների վրա [5], այդ իսկ պատճառով մենք հետազոտության միավորները ենթարկել ենք ֆրեիմային վերլուծության: Միևնույն հոդվածը հաճախ համապատասխանում է միաժամանակ երկու

շրջանակի: Ֆրեիմներն առանձնացնելուց հետո կատարել ենք հոդվածներում կիրառվող մանիպուլիատիվ տեխնիկաների վերլուծություն:

1. Տեղեկության ֆրեիմները տեղեկության աղբյուրի կողմից օգտագործվում են լսարանի շրջանում վստահություն ձևավորելու նպատակով: Այս կատեգորիան ուղղված է անձի կոգնիտիվ ոլորտին ազդեցություն ունենալուն և ներառում է հարաբերականորեն օբյեկտիվ ներկայացված տեղեկությամբ իրադարձության մասին: Այս կատեգորիայի մեջ ներկայացվում են լուրեր պաշտոնական աղբյուրներից, ինչպես օրինակ՝ Լեռնային Ղարաբաղի ՊԲ-ի կամ ՀՀ Պաշտպանության նախարարության ՀՀ ԱԳՆ և այլ պետական կառույցների, ինչպես նաև ստեղծված օպերատիվ իրազեկման կենտրոնի փոխանցած մամուլի հաղորդագրությունները, միջազգային կառույցների գործունեության մասին լուրերը, ինչը նպաստում է, որ տեղեկության ընկալողի համար այն լինի վստահելի ու հեղինակավոր: Այս ֆրեիմը ներառում է նաև կապ նախկինում տրված տեղեկության միջև, օրինակ՝ «ինչպես հաղորդել էինք ավելի վաղ, ...», կամ հետագա նորությունների հետ կապ ստեղծելով՝ «Իրադարձությունների զարգացումը և մանրամասները կներկայացնենք մեր հետագա հրապարակումներում»:

Հայտնի է, որ հաղորդագրությունը բազմիցս կրկնվելու դեպքում ընդունվում է լսարանի կողմից և ամրապնդվում հասարակության գիտակցության մեջ: Հետևաբար այստեղ գործ ունենք *«տեղեկության կրկնողություն»* մանիպուլիատիվ տեխնիկայի հետ:

Այս ֆրեիմի շրջանակներում երկու կողմերի լրատվական կայքերում օգտագործվող բառերից են՝ իրադրության սրացում, թեժ մարտեր, բախումներ, ինտենսիվ հրետակոծություն, բարդ իրադրություն, հրադադարի ռեժիմի խախտում, զինված դիմակայություն, լարվածություն, ուժերի հավասարակշռություն, արտակարգ դրություն, զինադադարի ռեժիմի լայնածավալ խախտումներ: Աղբյուրների կողմը հաճախ ներկայացնում է հերքում ծանր զինտեխնիկայի օգտագործման, սեփական կորուստների կամ հակառակորդի բնակավայրերը ռմբակոծելու մասին:

2. Գործողության ֆրեիմները ցույց են տալիս՝ ինչպես են մարտական գործողությունները պիտակավորվում երկու կողմերի լրատվական կայքերի կողմից: Այս կատեգորիայում ներառված բառերը յուրային կողմի գործողությունները ներկայացնում են որպես պաշտպանական, «հետ շարտել», ճնշել, հավատարիմ մնալ հրադադարի պահպանման պայմանավորվածությանը, «վստահաբար իրականացնում են իրենց առջև դրված մարտական խնդիրները», «վստահորեն վերահսկում է իրավիճակը», «մենք կովում ենք մեր հողի համար», համախմբվել, հակաքայլեր, հուսալի պաշտպանական մարտեր, ագրեսիայի զսպում, իրավիճակը հանդարտեցնել, հակահարված: Մինչդեռ հակառակ կողմի գործողությունները ներկայացվում են հետևյալ բնորոշումներով՝ ագրեսիվ, նախահարձակ, հարձակում, բռնու-

թյուն, սադրանք բառերով, Ադրբեջանի իշխանությունների կազմակերպած վայրագություններ, Ադրբեջանի կողմից Արցախի Հանրապետության դեմ սանձազերծված լայնածավալ պատերազմական գործողություններ, արկակոծել հայկական խաղաղ բնակավայրերը, մոբիլիզացրել էր իր ողջ ռազմական ներուժը և այլն: Այսպիսի բնորոշումներն առաջացնում են հակառակորդի հանդեպ բացասական ընկալումներ:

Ադրբեջանական մամուլում համեմատաբար քիչ ենք հանդիպում գործողության ֆրեիմը: Մարտերի առաջին երկու օրերին Ադրբեջանական մամուլում ներկայացվում էր բացահայտ տեղեկույթ հարձակման մասին: Օրինակ՝ «Ինչ է ցույց տալիս Ադրբեջանի հարձակումը Ղարաբաղում», հայերը հակահարձակման են անցել, Ադրբեջանն առաջին անգամ օգտագործում է ծանր հրետանային տեխնիկա, Ադրբեջանի հաջողված հարձակումը և այլն: Հետագա օրերին տեղեկատվական դաշտում մարտավարությունը փոխվում է՝ անցնելով պաշտպանական մարտավարության և մեղադրելով հակառակորդին խաղաղ բնակավայրերը գնդակոծելու մեջ: Հայտարարվում է կրակը միակողմանի դադարեցնելու և պատասխան գործողությունների անցնելու մասին:

3. *Նույնականացման ֆրեիմը* ներառում է այնպիսի բնորոշումներ, որոնք ներկայացնում են որոշակի խմբին պատկանելությունը: Նույնականացումը հնարավորություն է տալիս անձին վերաբերմունք ձևավորել ինքն իր և այն խմբի հանդեպ, որին ինքը պատկանում է: Հոդվածների այս խումբն ուղղված է խմբային ինքնության ձևավորմանը և ամրապնդմանը, որտեղ կարևոր դեր է խաղում հակադրվածությունն արտաքին օտար միջավայրին: Այստեղ կարևորվում է անհատական ինքնության ձևավորումը, որը թույլ չի տալիս ընկալել օտար հաղորդագրությունները:

Այստեղ հանդիպում ենք «կարծրադիպերի օգտագործում» մանիպուլյացիոն տեխնիկան, ինչը ենթադրում է նույնական հատկանիշներով անհատների խմբին որոշակի «սոցիալական տիպեր» վերագրելը: Ժամանակի ընթացքում այդ պատկերը, ամրապնդվելով մարդկանց գիտակցության մեջ, փորձնական ստուգման այլևս չի ենթարկվում: Մյուս մանիպուլյատիվ հնարքը, որի հետ գործ ունենք *պիտակավորումն* [1, 2, 4] է. դրանք ստեղծվում և շրջանառության մեջ են դրվում (օրինակ՝ կոռումպացված պետական ապարատ)՝ հաճախ փոխարինելով ավելի չեզոք երանգավորում ունեցող ու պակաս ագրեսիվ արտահայտություններին:

Այս ֆրեիմն ուղղված է անձի հուզական ոլորտին: Հայկական կողմի ներկայացվող բնորոշումներ հետևյալն են՝ Արցախի պաշտպանության բանակ, պաշտպանական ստորաբաժանումներ, հայկական զորքեր, ազգ-բանակ: Հակառակ կողմը ներկայացվում է «Ադրբեջանական կողմ», վարձկաններ, գրո-հայիններ, ադրբեջանական հրոսակախումբ, ահաբեկչական խմբավորումներ, ադրբեջանական հատուկ նշանակության ջոկատ, ահաբեկչական ու հանցագործ պետություն, հազվադեպ՝ ադրբեջանական զինուժ բնորոշումներով:

Ադրբեջանական մամուլում հանդիպում ենք Ղարաբաղյան սեպարատիստներ, օկուպանտներ, հանցավոր ռեժիմ, հայ տեռորիստներ, ղարաբաղյան կլան, կոռումպացված պետական ապարատ, ագրեսոր, հանցավոր միավորումներ, Ռուսաստանի նահանգ և այլն: Փոխարենը՝ յուրայինների նույնականացումը արտահայտվում է հետևյալ կերպ՝ «Ադրբեջանը խաղաղ պետություն է», Ադրբեջանական կանոնավոր բանակ:

4. *Նկարագրողական ֆրեիմը* նույնպես ուղղված է անձի հուզական ոլորտի վրա ազդեցություն ունենալուն: Ներառում է հուզական բնորոշումներ, կարծրատիպային բառեր և պիտակներ, որոնք հակադարձ վալենտականություններով օգտագործվում են երկու կողմերին բնորոշելու համար: Այստեղ ՋԼՄ-ները դիմում են «ցեխ շարտելու» և «ծաղրելու» հնարքներին: «Ցեխ շարտելու» էությունն այնպիսի պիտակների և տերմինաբանության ընտրությունն է, որոնք խնդրո առարկային խիստ բացասական գնահատական են տալիս: Ադրբեջանական մամուլում կիրառվում է «*ծաղրի*» հնարքը, որի ազդեցությունը հիմնվում է որևէ սուբյեկտի առանձին արտահայտություններն ու վարքի տարրերը ծաղրելուն, ինչի արդյունքում վերջինիս նկատմամբ անլուրջ վերաբերմունք է ձևավորվում ու տարածվում է նաև նրա հետագա հայացքների ու արտահայտությունների վրա [2]:

Այս կատեգորիայում հաճախ կիրառվում է հակառակորդի իշխանությունների վարկաբեկման, ՋՌԻ ղեկավարության հեղինակազրկման տեխնիկան, սեփական զինված ուժերի մարտունակության շեշտադրում: Այս ֆրեիմը հնարավորություն է տալիս ձևավորել «թույլ թշնամու», ագրեսորի, ահաբեկչական պետության կերպար և վստահություն «իզոր ու մարտունակ» սեփական զորքերի հանդեպ: Հայկական լրատվական կայքերում հակառակ կողմին ներկայացնելիս օգտագործվում են հետևյալ արտահայտությունները՝ հակառակորդ, թշնամի, ձախուված դիվերսիոն հետախուզական ներթափանցման փորձ, տապալված, մարդու իրավունքների կոշտ խախտումներ, Ադրբեջանի բլից-կրիզը ձախողվեց, ադրբեջանական զինուժի վայրագություններ, ահաբեկչական քաղաքականություն, ապակառուցողական քայլեր, թշնամու ոտնձգություններ, հյուժման մարտեր, բռնապետ Ալիև, Ադրբեջանի բռնապետ, մեկ անձի քմահաճույք, զոհվածների մարմինների նկատմամբ անարգանքի ու դիակապտության բազմաթիվ դեպքեր, անմարդկային արարքներ, խաղաղ բնակչության հանդեպ բռնարարքների, վայրագ սպանություններ, ադրբեջանաթուրքական հակահայ ռազմատենչ բանաձև, հանցավոր գործողություններ, ռազմական հանցագործություններ: Մինչդեռ հայկական կողմի գործողությունները նկարագրվում են որպես՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բանակի հմուտ գործողություններ, զորքերի և ռեզերվների մարտական բարձր ոգի, հաջողություն, հաղթանակ, պատճառելի ծանր կորուստներ, ապահովել անվտանգությունը, օրինակելի միասնություն, արիություն, մասսայական քաջության դեպքեր, մինչև վերջ կռվել են ու զոհվել

բազմապատիկ ուժերի դիմաց, կառավարման բարձր մակարդակ, պատրաստված ու վճռական հրամանատարների ու լավ փորձի շնորհիվ, մեր զինվորների հերոսական գործողությունները, ազգի ոգի, մեր տղաները միշտ էլ ուժեղ են եղել: Ադրբեջանական մամուլում հանդիպում ենք հուզական երանգավորում ունեցող այնպիսի նկարագրողական արտահայտություններ, ինչպես՝ պրովոկացիոն ակտիվություն, թշնամական պրովոկացիա, թշնամի, հակառակորդ, ռազմական անհաջողություն, հայկական լրբինգի ապակառուցողական գործունեություն, գենոցիդի քաղաքականություն:

5. *Կորուստ-հաղթանակ ֆրեիմը* ներկայացնում է հիմնականում յուրային կողմի ձեռքբերումները, ավելի քիչ ներկայացնելով կորուստների մասին տեղեկույթ: Ձեռքբերումների մասին տեղեկույթի գերակայությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ անձը հակված է կենտրոնանալ բացասական երևույթների վրա, իսկ մեդիա մարտավարությունն այս դեպքում կարելի է մեկնաբանել որպես դրական հուզական ֆոն ստեղծելուն ուղղված:

ՁԼՄ-ների կողմից կիրառվող մանիպուլյատիվ հնարքն այս դեպքում *փաստերի ընտրանքն է կամ «լռեցում և ընդգծումը»*. սա նույնպես կիրառվում է հանրության վստահությունն ապահովելու համար, օբյեկտիվ և հանգամանալից, սակայն ոչ նշանակալի մանրամասնությունների հաղորդման և կարևոր փաստերի քողարկման կամ առհասարակ իրադարձությունների ոչ ճշմարտացի մեկնաբանման տեխնիկա է: Այս տեխնիկայի միջոցով հանրությանը ուշադրությունը կենտրոնացվում է մի երևույթի վրա՝ շեղելով մեկ այլ երևույթից [2]: Հայկական լրատվական դաշտում, օրինակ՝ Ապրիլյան քառօրյա պատերազմի առաջին օրերին տեղեկույթ չէր տրամադրվում հակառակորդի կողմից դիրքեր գրավելու մասին, կամ լինում էր թռուցիկ ակնարկ, որը ներկայացվում էր հակառակորդի մեծաթիվ կենդանի ուժի և զինտեխնիկայի կորուստները շեշտելու ֆոնին: Ավելի ուշ, խոսելով գրավված դիրքերի մասին, պաշտոնատար անձինք տալիս են այսպիսի բնորոշում՝ «ընդամենը մի փոքրիկ տարածք հարավում և մի փոքրիկ հատված հյուսիսում, ... ընդամենը 200-300 մետր տարածք են գրավել ադրբեջանցիները՝ տալով ամեն մետրի համար մեկից ավելի զոհ»:

Այս դեպքում հայկական լրատվական դաշտում ներկայացվում է հիմնականում հակառակորդի տեխնիկային հասցված վնասները, շեշտվում է, որ հայկական կողմը վնաս չի հասցնում բնակավայրերին և չի թիրախավորում խաղաղ բնակչությանը: Միևնույն ժամանակ արձանագրվում են փաստեր հակառակորդի կողմից հայկական խաղաղ բնակավայրերի գնդակոծման և խաղաղ բնակիչների մահվան, դիակների անարգանքի և սրբապղծության դեպքերի: Հայկական զինված ուժերում տեխնիկայի և կենդանի ուժի կորուստների մասին տեղեկույթը կրում է միասնական բնույթ և հաղորդվում է պաշտոնական աղբյուրից ներկայացված ու պարբերաբար թարմացվող տվյալներ:

Ադրբեջանական մամուլում հաղորդվում է ընդհամենը 12 զինվորի մահվան մասին, հերքվում են շուրջ 200 զոհ ունենալու և հսկայաճավալ ռազմական տեխնիկայի կորուստների մասին համացանցում տարածված լուրերը: Փոխարենը ներկայացվում է տեղեկույթ ադրբեջանական բնակավայրերի գնդակոծման մասին և հայկական կողմի մեծաթիվ կորուստների մասին:

6. *Հեղինակության վկայակոչում/փորձագետի կարծիք* ֆրեիմը առանձնացրել ենք հիմք ընդունելով, որ մարդիկ, գաղափարները, գրիշխող ՋԼՄ մեկնաբանությունները սկսում են հաղթել միայն այն պարագայում, երբ գտնվում են գաղափարական և բարոյական առումով առաջատար դիրքերում [2]: Այս կատեգորիայի հոդվածները կարող ենք համարել նաև վերամեկնաբանման (ռեֆլեկտիվություն) միջոց, որը հնարավորություն է տալիս արժեքներն այնպես փոխել և մեկնաբանել, որ դրանք ավելի շատ համապատասխանեն ստեղծված նոր պայմաններին: Գ. Պոչեպցովն, անդրադառնալով օտար տեղեկատվական հոսքերին և արժեհամակարգային խնդիրներին, նշում է, որ տեղեկատվական պատերազմն ուղղված է ոչ այնքան նոր փաստեր տրամադրելուն, որքան արդեն առկա փաստերի մեկնաբանմանն ու վերամեկնաբանմանը: Մեկնաբանությունը միշտ կառուցվում է որոշակի հաշվարկման կետից, վերամեկնաբանությունը փոխում է այդ հաշվարկման կետը, որպեսզի այն այլ գնահատական ստանա զանգվածային գիտակցության մեջ: Եթե մատուցվում են նոր փաստեր, ապա դրանք ծառայում են այդ նույն նպատակին՝ աշխարհի այլ մոդելի կառուցմանը [2]:

Հեղինակության վկայակոչումը հաճախ կիրառվող ներշնչման մեթոդներից մեկն է: Այս ֆրեիմում հանդիպում ենք նաև *«ապավինում կարծիքի առաջադարձներին»* մեխանիզմի հետ: Այս մեթոդը տվյալ հարցում իրազեկ անձանց՝ փորձագետներին ներգրավելու տեխնիկա է, որը կիրառվում է որպես անհատի արժեքային կողմնորոշումների և հասարակական կարծիքի վրա ազդեցության արդյունավետ մեխանիզմ:

Հատկանշական է, որ այս բաժինը ներառում է ամենամեծաքանակ հոդվածները: Հայկական մամուլում մեծամասամբ ներկայացվում է միջազգային հանրության կողմից հրադադարի ռեժիմը պահպանելուն ուղղված կոչեր, բանակցային գործընթացի վերականգնմանն ուղղված ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի ջանքերը ներկայացնող նյութեր, ինչպես նաև քաղաքական գիտությունների ոլորտում փորձագետների, ռազմագետների կարծիքներ տարածաշրջանում իրադրության մասին: Բուռն քննարկումներ է առաջացրել BBC-ի անդրադարձը Ապրիլյան քառօրյա մարտերին, որը հենց Արցախյան ռազմաճակատից տեսանյութ էր ներկայացրել: Ադրբեջանական մամուլում այս ֆրեիմը հիմնականում ներառում է ռուս քաղաքագետների կամ ադրբեջանցի ներկայիս ու նախկին քաղաքական գործիչների կարծիքները խնդրի վերաբերյալ:

7. *ԼՂՀ կարգավիճակը* ներկայացնող ֆրեիմն ընդգրկում է այնպիսի բառեր, ինչպես՝ Արցախի անկախության ճանաչում, ինքնորոշման իրավունք,

վերականգնել Լեոնային Ղարաբաղին որպես բանակցությունների լիիրավ կողմ, Լեոնային Ղարաբաղը դարձնել քաղաքական բանակցությունների մասնակից, Լեոնային Ղարաբաղի ժողովուրդը պայքարում է իր ազատության համար և այլն:

Ադրբեջանական մամուլում Լեոնային Ղարաբաղը ներկայացվում է որպես օկուպացված տարածք, չճանաչված, ինքնակոչ և դե-ֆակտո Հայաստանին միացված տարածք:

8. *Կոչ միջազգային հանրությանը* ֆրեիմը ներառում է քիչ քանակությամբ հողվածներ, որոնք ներկայացնում են խնդրի խաղաղ կարգավորմանն ուղղված հայկական կողմի դիրքորոշումը: Այս բնույթի հաղորդագրությունները ձևավորում են խաղաղարարի, պատերազմի թակարդում պարտադրված կերպով լինելու կերպար: Այստեղ ընդգրկված են այնպիսի արտահայտություններ, ինչպիսիք են՝ Թուրքիան պետք է դադարեցնի ահաբեկչությանն աջակցելն, այս հակամարտությունը չունի ռազմական լուծում, հակամարտությունը պետք է լուծվի բանակցային ճանապարհով: Առկա են նաև հողվածներ տարբեր երկրներում հայ համայնքների կողմից անցկացված բողոքի ցույցերի մասին, ինչպես նաև հակառակորդի կողմից դիակների անարգանքի դեպքերով Մարդու Իրավունքների Եվրոպական դատարանին դիմելու մասին տեղեկույթ:

Ադրբեջանական կողմը դիմում է միջազգային հանրությանը հետևյալ կոչով. «Հայաստանը պետք է հանի զորքերը գրավված տարածքներից»:

9. *Դաշնակցային հարաբերություններ* ֆրեիմը ներկայացնում է Հայաստանի և Ադրբեջանի՝ դաշնակիցների հետ ունեցած հարաբերությունները և մեկնաբանում մարտական գործողությունների ընթացքում իրավիճակի շտկմանն ուղղված դաշնակիցների գործողությունները: Հայկական կողմը ներկայացնում է որոշակի հակառուսական տրամա-դրություններ՝ Ադրբեջանին զենք մատակարարելու առնչությամբ, շեշտվում է, որ Ադրբեջանը կռվում է հայերի դեմ Ռուսաստանից գնված զենքով և զինտեխնիկայով: Միևնույն ժամանակ, ներկայացվում է տեղեկույթ Հայ-Ռուսական երկկողմ հանդիպումների, պաշտոնական հեռախոսազրույցների մասին, ներկայացվում է պաշտոնական Ռուսաստանի տարածած հայտարարությունները իրավիճակով մտահոգվածության վերաբերյալ:

Ադրբեջանական մամուլում նույնպես հանդիպում ենք նյութեր դաշնակցային հարաբերությունների վերաբերյալ, որոնք մի կողմից մեղադրանքներ են Ռուսաստանին՝ Հայաստանին պաշտպանելու համար, մյուս կողմից՝ Իսլամական համագործակցության և Ադրբեջանին աջակցություն հայտնած այլ երկրների մասին:

Տեղեկատվական ներխուժման դեմ հնարավոր պաշտպանական հակազդեցություն կարող է դառնալ նրա այսպես կոչված փակ լինելը: Սակայն կարող ենք փաստել, որ բովանդակային վերլուծության համար ընտրված հայկական ԶԼՄ-ները, ինչն արտացոլում է պաշտոնական ռազմավարությունը, բաց

լինելով օտար տեղեկույթի առջև՝ հենվում են իրադարձությունների սեփական մոդելը ստեղծելու վրա: Այս դեպքում առաջարկվող մոդելին հակասող տեղեկույթը մերժվում է թիրախային լսարանի կողմից: Լրատվական դաշտի բաց լինելը ստեղծում է վստահելիության մթնոլորտ, ներկայացվող բովանդակությունը նպատակային լսարանի կողմից ընկալվում է որպես վստահելի և ձեռնարկող գործողությունների սպասվող հետևանքների առումով տագնապ չի առաջացնում:

Այսպիսով, Ապրիլյան քառօրյա պատերազմի մեղիա լուսաբանման բովանդակային վերլուծության արդյունքները հնարավորություն են տալիս առանձնացնել տեղեկության ֆրեյմների մի քանի կատեգորիա, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի ազդեցության որոշակի թիրախ: Կարող ենք եզրակացնել, որ ներկայացվող հաղորդումները համապատասխանում են հոգեբանական օպերացիաներում կիրառվող հաղորդումների արդյունավետության պահանջներին, այն է՝ գտնվում են նպատակային լսարանի համար մատչելիության սահմաններում, հայտնվում են նպատակային լսարանի ուշադրության դաշտում, բառերն ու արտահայտությունները հասկանալի են, բովանդակությունն ուղղված է վստահության առաջացմանը: Ներկայացվող հաղորդումներում առաջնությունը ռացիոնալ բաղադրամասի նկատմամբ տրվում է հուզականին:

Այսպիսով, կատարված հետազոտության արդյունքները հնարավորություն են տալիս եզրակացնել, որ հայկական և ադրբեջանական մամուլում տեղեկատվական պայքարի մարտավարություններում տարբերությունները զգալի չեն: Նշենք դրանցից հիմնականը. ադրբեջանական մամուլում մեծ տեղ են գրավում ծաղրի և լռեցման մանիպուլյատիվ հնարքները, իսկ հայկական մամուլում տեղեկույթի կրկնողությունը և հեղինակության վկայակոչումը:

Իրականացված հետազոտությունը հնարավորություն է տալիս բացահայտել տեղեկույթի հոգեբանական ազդեցության մեխանիզմները, ինչը մեծապես կարող է ազդեցություն ունենալ անձի արժեքային կողմնորոշումների փոխակերպման հարցում: Հետագա հետազոտություններում հարկ է ուսումնասիրել զուգորդությունները, որոնք առաջանում են ներկայացվող հաղորդումների առընչությամբ, ինչպես նաև ուսումնասիրության ենթարկել անձի արժեքային համակարգը և բացահայտել տեղի ունեցող փոխակերպումները:

Գրականություն

1. **Հարությունյան Գ., Քոթանջյան Հ.** և համահեղինակներ, Ադրբեջանի հակահայկական տեղեկատվական համակարգը, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2009, 114 էջ:
2. **Հարությունյան Գ.** և համահեղինակներ, Տեղեկատվական անվտանգություն. – Եր.: «Նորավանք» ԳԿՀ, 2017. – 320 էջ:

3. **Մարգարյան Վ. Հ.**, Մարտական գործունեության հոգեբանություն: Եր.: ՀՀ ՊՆ ազգային ուսումնական հետազոտությունների ինստիտուտ, 2009, 436 էջ
4. **Кара-Мурза С., Смирнов С.**, Манипуляция сознанием -2, М., Эксмо, Алгоритм, 2009, 529 с.
5. **Goffman E.**, Frame analysis. An essay of the organization of experience. Northeastern University Press, United States, 1986, 600 p.
6. **Griffin E.**, A First Look at Communication Theory. N.Y.: McGraw-Hill, Inc. 1996, 560 p.
7. **McLuhan M.**, Medium is the message, United Kingdom, 1967, 159 p.
8. <https://www.similarweb.com/>

ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИИ О ЧЕТЫРЕХДНЕВНОЙ АПРЕЛЬСКОЙ ВОЙНЕ В СМИ

Зейналян Н. А. (АГУ РА, Ереван, Армения)

Информация, представленная в СМИ должна соответствовать ряду требованиям в сфере психологических операций. Нами был проведен контент-анализ для выявления стратегий, используемых в средствах массовой информации в течение четырехдневной апрельской войны в Нагорном Карабахе. Была предпринята попытка интерпретировать методы манипуляции, используемые в выбранных нами армянских и азербайджанских сайтах в течение четырехдневной апрельской войны. Результаты исследования представлены в статье.

Ключевые слова: *контент анализ, Апрельская война, психологические механизмы влияния*

INFORMATION FEATURES OF FOUR DAY APRIL WAR IN MASS MEDIA

Zeynalyan N. A. (PAARA, Yerevan, Armenia)

There are many requirements to the messages in the sphere of psychological operations. Content analysis has been conducted to reveal strategies used in Mass media during four day April War. An attempt has been made to interpret manipulation techniques used in chosen Armenian and Azerbaijani websites during this time period. Results of the study are presented in the article.

Keywords: *content analysis, April War, psychological mechanisms of influence.*